

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
2022 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2023 ОНЫ 01 ДҮГЭЭР САРЫН 12-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ХЭЛТЭС

Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА
2023 оны 01 дүгээр сарын 12-ны өдөр, Пүрэв гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга	1
Хуралдааны товч тэмдэглэл:	2-22
Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:	23-145
1. “Байнгын хорооны даргыг сонгох тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл	25-30
2. Хөрөнгө оруулалтын банкны тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жавхлан нарын 18 гишүүн 2016.12.28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/	30-45
3. “Нүүрсний экспорт, тээвэрлэлттэй холбоотой асуудлаарх Ерөнхий хяналтын сонсголын тайлантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Эдийн засгийн байнгын хороо боловсруулсан, анхны хэлэлцүүлэг/	45-66
4. Хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан, эцсийн хэлэлцүүлэг/	66-72
5. “Орхоны хөндийд хот байгуулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Засгийн газар 2023.01.03-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	72-73
6. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2022.09.29-ний өдөр Монгол Улсын 2023 оны төсвийн хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	73-78
7. Ажиллах хүчний шилжилт хөдөлгөөний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.01.09-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	78-90
8. Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.01.09-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	90-116
9. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.01.09-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	117-135
10. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэмжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2021.10.15-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	135-138
11. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2021.10.15-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	138-140
12. Хувийн нэмэлт тэтгэврийн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2021.10.15-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	140-145

ХУРАЛДААНЫ ТОВЧ ТЭМДЭГЛЭЛ

Ес.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.01.09-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аюурсайхан, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга Г.Өнөрбаяр, мөн яамны Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга А.Хишигбаяр, мөн газрын ахлах шинжээч Б.Гэрэлсайхан, С.Орхон, Нийгмийн даатгалын бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Б.Батжаргал, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын Бодлогын хэрэгжилт, судалгааны газрын дарга Ц.Ганцэцэг, мөн газрын Санхүү бүртгэлийн газрын дарга Б.Даваахүү нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын дарга Г.Агар-Эрдэнэ, мөн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Г.Баяртуяа, М.Отгон, Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Нийгмийн бодлогын байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Б.Цогзолбаяр нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аюурсайхан, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Нийгмийн бодлогын байнгын

хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Саранчимэг нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Туваан, Н.Наранбаатар, Б.Энхбаяр, Ж.Батжаргал, Х.Булгантуяа нарын тавьсан асуултад Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аюурсайхан, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга Г.Өнөрбаяр, мөн яамны Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга А.Хишигбаяр нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар 18 цаг 07 минутаас хуралдааныг даргалав.

Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Булгантуяа, М.Оюунчимэг, Ц.Туваан, С.Чинзориг нар үг хэлэв.

Г.Занданшатар: Байнгын хорооны саналаар Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 27

Татгалзсан: 17

Бүгд: 44

61.4 хувийн саналаар Байнгын хорооны санал дэмжигдлээ.

Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн тул анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Нийгмийн бодлогын байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 18 цаг 48 минутад хэлэлцэж дуусав.

Ес.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.01.09-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцье. Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Төмөрбаатарын Аюурсайхан танилцуулна.

Т.Аюурсайхан: Улсын Их Хурлын дэд дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулийг 1994 онд баталж, 1995 оноос хэрэгжүүлснээс хойш тэтгэврийн даатгалын хамрах хүрээг өргөтгөх, сангийн чадавхыг бэхжүүлэх, тэтгэврийн нас шимтгэл төлсөн хугацааг үе шаттайгаар өсгөх, үнэ ханшийн өсөлт, амьжиргааны өртөгтэй уялдуулан тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэх, хүүхдээ асрах хугацаанд эхчүүдийн шимтгэл төлөлт тасрахгүй байх зэрэг олон арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Тэтгэврийн даатгалын сангаас 2022 оны 11 дүгээр сарын байдлаар 474.3 мянган тэтгэвэр авагчид 2.8 их наяд төгрөг зарцуулаад байна. Өндөр насны тэтгэвэр авагчдын тоо нийт тэтгэвэр авагчдын 78.2 хувь буюу 371 мянгад хүрсэн. Түүнчлэн 10 даатгуулагчид ногдох тэтгэвэр авагчийн тооны харьцаа 2020 онд 4 байгаа бөгөөд 2025 оноос эхлэн хүн ам зүйн цонх үе хаагдаж, дундаж наслалт нэмэгдсэнээр нийт хүн амд эзлэх тэтгэвэр авагчдын тоо өсөж, 2030 онд 7, цаашид 2050 онд 9 тэтгэвэр авагч болохоор байна.

Хүн амын дундаж наслалт 2021 онд 71 жил болж, 26 жилийн өмнө буюу Нийгмийн даатгалын хуулийг анх батлах үеийн дундаж наслалтын түвшинтэй харьцуулахад 7.3 жилээр өссөн. Тухайлбал

эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалт 67.1 болж 6 жилээр, эмэгтэйчүүдийнх 76.5 болж 11 жилээр тус тус өссөн байна. Тэтгэврийн насны хүн 2021 онд нийт хүн амын 10 хувийг эзэлж байсан бол 2030 онд 13.4, 2050 онд 19.4 хувьд хүрэхээр байна. Ирээдүйд бий болох хүн амын насжилт, тэтгэвэр авагчдын тооны өсөлт нь цаашид тэтгэврийн даатгалын сангийн зардал улс улсын төсвийн ачааллыг нэмэгдүүлэхээр байгаа тул хуулийн шинэчлэлийг зайлшгүй хийх шаардлагатай байна.

Түүнчлэн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн тав дахь хэсэгт өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд мөнгөний тусламж авах эрхтэй гэж заасан байдаг. Түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолоор батлагдсан Алсын хараа 2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого Монгол Улсыг 2021-ээс 25 онд хөгжүүлэх 5 жилийн үндсэн чиглэлд даатгуулагч олон эх үүсвэрээс тэтгэвэр авах нөхцөл бүрдэн хуримтлалын нэгдсэн сан байгуулагдан иргэд бодит хуримтлалтай болох эрх зүйн шинэчлэл хийх, хувийн тэтгэврийн нэмэлт даатгалыг нэвтрүүлнэ гэж тус тус заасан.

Иймд дээрх үндэслэл, шаардлагад нийцүүлэн Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулсан. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн төсөлд олон давхаргат тэтгэврийн тогтолцоог нэвтрүүлэх, тэтгэврийн насыг жил бүр 3 сар нэмэгдүүлж буйг хэвээр үргэлжлүүлэх, тэтгэврийн хэмжээг өмнөх оны инфляцын жилийн дундаж түвшинээр жил бүр нэмэгдүүлэх, тэтгэвэр бодох аргачлалд өөрчлөлт оруулж, илүү олон жил шимтгэл төлөхийг урамшуулах, тэтгэвэр тогтоолгох дараалсан 7 жилийг 5 жил болгож бууруулах, нас барсан тэтгэвэр авагчийн эхнэр эсвэл нөхрийнх нь өндөр насны тэтгэврийн хэмжээг тодорхой хувиар нэмэгдүүлдэг болох, хөдөлмөрийн

хүнд нөхцөлөөр цаашид тэтгэвэр тогтоохгүй байх зэрэг болон бусад зохицуулалтыг тусгасан.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Тэтгэврийн даатгалын сан урт хугацаанд тогтвортой ажиллах, хувийн нэмэлт тэтгэврийн эрх зүйн орчин бүрдэж, ахмад настан олон эх үүсвэрээс тэтгэвэр авах боломжтой болох, төлсөн шимтгэлтэйгээ уялдсан тэтгэвэр тогтоох аргачлал нэвтрэх, хууль хоорондын зөрчил арилж, даатгуулагчийн нийгмийн баталгааг хангах зэрэг эерэг үр дагавар бий болох юм. Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн төсөлтэй уялдуулан 22 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах юм. Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхэд хуулийн этгээд болон иргэн төрийн байгууллагад нэмэлт зардал үүсэхгүй бөгөөд одоо байгаа нийгмийн даатгалын тогтолцооны хүрээнд нэмж хүний нөөц шаардахгүйгээр хэрэгжүүлэх боломжтой юм.

Улсын Их Хурлын дэд дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэхийг ишийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Өмнөх хуулийн ажлын хэсэгт ажилласан ажлын хэсгийн гишүүд хэвээрээ байгаа. Одоо чинь санал, дүгнэлтээ уншина тийм ээ. Төслийн талаарх Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн, Байгаль орчин, хүнс хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны дарга Батсүхийн Саранчимэг танилцуулна. Саранчимэг гишүүнийг индэрт урьж байна.

Б.Саранчимэг: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн

тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг Нийгмийн бодлогын байнгын хороо 2023 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Хууль санаачлагч олон давхаргат тэтгэврийн тогтолцоог нэвтрүүлэх, тэтгэврийн насыг жил бүр 3 сараар нэмэгдүүлж байгааг хэвээр үргэлжлүүлэх, тэтгэврийн хэмжээг өмнөх оны инфляцын жилийн дундаж түвшинээр жил бүр нэмэгдүүлэх, тэтгэвэр бодох аргачлалд өөрчлөлт оруулж, илүү олон жил шимтгэл төлөхийг урамшуулах тэтгэвэр тогтоолгох дараалсан 7 жилийг 5 жил болгож бууруулах, нас барсан тэтгэвэр авагчийн эхнэр эсхүл нөхрийнх нь өндөр настны тэтгэврийн хэмжээг тодорхой хувиар нэмэгдүүлдэг болох, хөдөлмөрийн хүнд нөхцөлөөр цаашид тэтгэвэр тогтоохгүй байх нь зүйтэй гэж үзэж хуулийн төслийг боловсруулсан байна. Хуулийн төсөл батлагдсанаар тэтгэврийн даатгалын сан урт хугацаанд тогтвортой ажиллах, хувийн нэмэлт тэтгэврийн эрх зүйн орчин бүрдэж, ахмад настан олон эх үүсвэрээс тэтгэвэр авах боломжтой болох, төлсөн шимтгэлтэйгээ уялдан тэтгэвэр тогтоох аргачлал нэвтрэх, хууль хоорондын зөрчил арилж, даатгуулагчийн нийгмийн баталгааг хангах зэрэг эерэг үр дагавар бий болгох, хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхэд хуулийн этгээд болон иргэн төрийн байгууллагад нэмэлт зардал үүсэхгүй, одоо байгаа нийгмийн даатгалын тогтолцооны хүрээнд нэмж хүний нөөц шаардахгүйгээр хэрэгжүүлэх боломжтой гэж хууль санаачлагч үзсэн бөгөөд хуулийн төслийг D-парламент.мн цахим сайтад байр байршуулж, иргэд олон нийтийн саналыг авч байгаа болно.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Оюунчимэг тэтгэврийн доод хэмжээг нэмэгдүүлсэн нь цаг үеэ олсон чухам л чухал алхам болсон бөгөөд хуулийн төсөлд ахмад настны тэтгэврийн хэмжээг инфляцын түвшинтэй уялдуулан

нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн тооцоолол, судалгааны талаар болон хуваарилалтаас хагас хуримтлалын тогтолцоонд шилжих шилжилтийн талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Саранчимэг уг хуулийн төсөл батлагдсанаар нийгмийн даатгалын сангийн алдагдал хэдэн хувиар буурах тооцооллын талаар болон Хуулийн төслийн 27 дугаар зүйлийн 27.1 дэх хэсэгт тэтгэвэр авагчийн тэтгэврийн хэмжээг өмнөх оны инфляцын жилийн дундаж түвшинтэй уялдуулж жил бүрийн 4 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн нэмэгдүүлнэ гэсэн зохицуулалт нь хуулийн төсөл батлагдсан өдрөөс хүчин төгөлдөр болох эсэх талаар, эдийн засгийн хямралт нөхцөл байдалтай инфляц өндөр байгаа тохиолдолд төсөвт хэр хэмжээний нэмэлт зардал гарах талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Туваан хувийн тэтгэврийн тогтолцооны эрсдэлийг хаах зохицуулалт хуулийн төсөлд туссан эсэх талаар, өндөр настны тэтгэврийг тогтоохдоо 7 жилийн дунджаар биш 5 жилийн дунджаар тогтооход хэдэн төгрөгийн нэмэлт зардал гарах тооцоо судалгааны талаар, хэсэг хугацаанд НДШ-ээ өндөр төлж тэтгэврээ тогтоолгосон иргэдийн тоо болон тэтгэврийн хэмжээ энэ шалтгааны улмаас иргэдийн тэтгэврийн зөрүү харицан адилгүй болж, иргэдийн дунд бухимдал үүсээд байгаа тул дахин ийм хуулийн цоорхойг гаргахгүйн тулд хуулийн төсөлд анхаарсан эсэх талаар, нас барсан тэтгэвэр авагчийн эхнэр эсхүл нөхрийнх нь өндөр насны тэтгэврийн хэмжээг хэдэн хувиар нэмэгдүүлэхээр хуулийн төсөлд тусгасан талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалмаа тэтгэвэр тогтоолгосон иргэдийн үргэлжлүүлэн ажил хөдөлмөр эрхлэх зохицуулалтын талаар, ахмад настны асрамжийн газрын ихэнх ахмадуудын тэтгэврийг үр хүүхдүүд нь авч хэрэглэх асуудлыг таслан зогсоож ахмадуудад зөвхөн гарт нь олгох асуудлыг хуулийн төсөлд тусгасан эсэх талаар, хил дээр ажиллаж байгаа алба, албан хаагчдын эхнэр эсхүл нөхөр тэтгэвэр тогтоолгох боломжгүй байдаг асуудал хуулийн төсөлд туссан эсэх талаар тус тус асуулт асууж хариулт авлаа.

Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан гишүүд уг хэлээгүй бөгөөд Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх буюу жаран хувийн саналаар үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн тухай, дансны тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн халамжийн сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн зүйл, заалт хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулиудыг хэрэглэгч журмын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Статистикийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Прокурорын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн аудитын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Иргэний тэтгэвэр барьцаалсан зээлийн төлбөрийг төрөөс нэг удаа төлөх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр,

тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Өршөөл үзүүлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн халамжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Алдар цолтон ахмад настанд төрөөс нэмэгдэл, хөнгөлөлт олгох тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх талаар Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Хууль санаачлагчийн илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асуух гишүүд нэрсээ өгье. Хэн байна вэ? Ж.Сүхбаатар гишүүнээр тасаллаа. Туваан гишүүн асуулт асууя.

Ц.Туваан: Энэ нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хууль. Энэ багц хуулийн одоо хамгийн гол амин хэсэг тэтгэвэртэй холбоотой. Тэгэхээр энэ дээр би түрүүн бас нэг асуулт асуугаад хариулт сайн авч чадаагүй. Яг сайн дураар шимтгэл төлж байгаа иргэдийн тэтгэвэр нэмэгдэх үү, буурах уу? Яг энэ дээр одоо ажлын хэсэг сайд нэг тодорхой хариулт өгөөч. Энэ хэдүүлээ одоо энэ хууль хэлэлцэж байгаа үед бол яг тодорхой л юмаа ярьсан нь дээр.

Хоёрдугаарт нь энэ нэрийн дансны одоо мөнгөжүүлэх, нэрийн дансыг мөнгөжүүлэх гээд 24 их наядын хий бичилттэй явж байгаа. Тэгэхээр энийг ойролцоогоор нэг ажил олгогчоос НДШ төлөгчөөс нэг, нэг хувиар аваад явахаар жилдээ нэг 300 орчим тэрбумын одоо юу төлөлт орох нь л дээ. Тэгээд 24 их наяд чинь цаашаа үргэлжлээд явахаар энэ чинь 300 их наяд 300 тэрбумаар бодохоор чинь нэг 80 жил орчим. Тэгэхээр бол энэ

бүтэхгүй. Тэгэхээр энийг тэр түрүүн төрийн нарийны үгэнд гарч байсан. Тэр 1995 оноос өмнө НДШ-ээ улсууд төлж л байсан шүү дээ. Тэр мөнгийг одоо ер нь хэн төлөх ёстой юм бэ? Энэ дээр энэ Сангийн яамтайгаа ойлголцсон, Засагтайгаа одоо ойлголцсон бусад эх үүсвэр энэ тэр гээд ярьсан юм байна уу. Энэ хуулийн чинь концепцыг харахаар энэ хуримтлалын тогтолцоонд орох буюу энэ нэрийн дансыг мөнгөжүүлж байж л нэлээн олон асуудал шийдэгдэхээр харагдаад байна шүү дээ. Яг энэ дээр бол ямар одоо бодлоготой энэ хуулийн төсөлд туссан бэ?

Энэ малчдын тэтгэвэр, ногоочдын тэтгэвэр гээд одоо ингээд энэ ХАА-н салбарт ажиллагсад дээр энэ тэтгэврийн асуудал маш хүнд байгаа. Эд нар маань одоо олон жил ажилтай, ажилгүй явж ирсэн. НДШ төлөлт маш бага, хамрагдалт маш багатай ийм хүмүүс дээр одоо тэр малчид дээр НДШ дээр бас нэг бодлого явуулна гээд ингээд ярьж байна. Бусад энэ ХАА-н салбарт ажиллагсад дээр ямар бодлого баримталж байгаа вэ? Энэ хуульд орсон зүйл заалт байна уу?

Дараагийн асуулт нь байна. Энэ тэтгэврийн зээлийнхээ журмыг нэг хэлээдхээч бас нэг журам байна уу үгүй юу? Одоо хөдөө орон нутагт явж байхад Хаан банк, Төрийн банкнаас нэг 6 сараас илүү тэтгэвэр барьцаалсан зээл олгохгүй л явж байсан. Сүүл рүүгээ энэ тавиад туучих шиг болсон. Зээлийн чинь энэ бүртгэлийг харахаар нийт тэтгэвэр авагчийн бараг 40 хувь нь 500-гаад тэрбум төгрөгийн зээлтэй харагдаад байна. Энэ дээр албан ёсоор одоо баримталж байгаа яг ийм журам байна уу? Дараа нь нэг юм энэ нийгэм юу хөдөлмөрийн дэвтэр гэж ярьдаг байсан одоо нийгмийн даатгалын дэвтэр. Энийг бид нар одоо цахимжисан гэж ойлгож байгаа. Тэгэхээр энэ цахимжилт чинь одоо яг хэдэн хувь байна вэ? 100 хувь цахимжсан уу гэдэг нэг асуулт байгаа юм. Тэгээд иргэдтэй уулзаад явж байхад нэг газар харьяалагдаад ажиллаж байгаад тэтгэврээ тогтоолгогчоод өөр газар шилжиж очоод тэтгэврээ ингээд

шилжүүлэх тэтгэвэртэй холбоотой асуудал ярихаар нөгөө өмнөх газар руугаа оч гээд. Одоо нэг аймгаас хот руу аймгаас аймаг хооронд ингээд шилжчихсэн хүмүүс энэ асуудлыг хэрэв тэр цахимжилт чинь үнэн юм бол энэ хүмүүсийг чирэгдүүлж байх хэрэггүй л баймаар санагдаад байгаа юм. Тэгэхээр энийг нэг хариулж өгөөч.

Тэгээд энэ би нэг хуулийн төсөл өргөн барьсан Их Хурлын даргад. Энэ нас барсан НДШ төлөгчийн зээлийг зээл юу зээлээс чөлөөлөх тухай гээд. Энэ талаар ер нь боломж байна уу? Насаараа НДШ 30 жил, 40 жил төлж төлчихөөд одоо нас барчхаж байгаа юм. Тэтгэвэр одоо жил ч авч чадахгүй нас барчхаж байгаа ийм хүмүүс дээр ер нь энэ зээлийг нь чөлөөлчих, барих ийм асуудал.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Туваан гишүүний асуултад Аюурсайхан сайд хариулъя.

Т.Аюурсайхан: Би түрүүн таны бас асуусан асуултыг тэмдэглээд байж байсан юм. Зарим асуултууд бас үлдсэн байна. Тухайлбал тэтгэвэр хууль батлагдсанаар нэмэгдэх үү. Энэ дотор сайн дураар одоо шимтгэл төлсөн хүмүүсийн тэтгэвэр нэмэгдэх үү гээд. Сайн дураар болон албан журмаар одоо даатгалд хамрагсдын бүгдэнгийнх нь тэтгэвэр нэмэгдэх нөхцөл бүрдэнэ. Энэ яаж бүрдэх вэ гэхээр хамгийн гол зүйл бол үнийн одоо өсөлттэй уялдуулан жил болгон бүр хугацааг нь заачихсан байгаа. Нэгдүгээр улиралдаа багтаагаад сайн дурын, албан журмын бүх одоо шимтгэл төлөгчдийн хувьд тэтгэврийн хэмжээ нь бол нэмэгдэнэ нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт сүүлийн 2019 оноос эхлээд 6 жилээр, 7 жилээр тэтгэврийн одоо дунджийг тооцон энэ хүмүүс маань сайн дурын болон албан журмаар даатгуулж байгаа хүмүүс бүгдээрээ байгаа. 19-өөс 22 оны хугацаанд бол одоо яг энэ багаар илүү багаар тодорхой хэмжээнд багаар тогтоогдсон зайлиггүй залруулах шаардлагатай 48000 орчим хүмүүс дээр 60.4 тэрбум төгрөгийг одоо

нөхөж олгохоор бид нар тооцоо хийсэн. 23 онд хорь орчим тэрбум төгрөгийг бас мөн одоо нэмж санхүүжүүлэхээр тооцоо хийсэн. Эдгээр 6 болон 7 жилээр тогтоолгосон сайн дураар даатгуулсан болон албан журмаар даатгуулсан энэ одоо тэтгэвэр авагчдын маань тэтгэврийн хэмжээ бол бас шууд одоо нэмэгдэх ийм үр дүнтэй.

Нэрийн дансны асуудлыг мөнгөжүүлэх бол маш чухал. Бид нар үе шаттайгаар хэрэгжүүлбэ. Их олон жил энэ бол хийсвэрээр одоо 24 их наядын хэмжээнд одоо хийсвэр бичилт хий бичигдсэн байгаа, хүү хийсвэрээр тооцогдож байгаа. Энэ яагаад хийгдсэн гэх юм бол Нэрийн дансны хуулиараа энэ 1979 болон түүнээс хойш төрсөн хүмүүс 29 оноос эхлээд одоо анхны хүмүүс нь тэтгэвэрт гарна. Ингээд нэрийн дансны аргаар энэ хүмүүс маань тэтгэвэртээ гарах зохицуулалттай. 60 оноос 79 оны хооронд төрсөн хүмүүс бол ингээд сонголттойгоор тэтгэврээ тооцуулна. Тэгэхээр бид нар энэ нэрийн дансыг заавал мөнгөжүүлэх ёстой. Тэгэхийн тулд энэ 2 хувь бол зөвхөн одоо эхний үе шатны 2 хувь бол. Жилийн та хэллээ 300 тэрбум төгрөг энэ бол тооцоо мөн байна. Үүний зэрэгцээгээр хамгийн гол орж ирэх мөнгө нь бол энэ бид нар энэ хуримтлалын нэгдсэн сан бий болгож байгалийн баялгийнхаа энэ үр ашгаар энэ одоо нэрийн дансыг мөнгөжүүлэх энэ асуудлыг бол үр дүнтэйгээр хийнэ гэсэн ийм тооцооллыг хийсэн.

Одоогийн байдлаар Ирээдүйн өв сангийн тухай хүчин төгөлдөр хуультай уншсан байгаа. Удахгүй Баялгийн сангийн хууль батлагдахаар Баялгийн сангийн хуультайгаа уяна. Ингээд бодит тоотой бодитой хуримтлалууд бол бий болгох ийм боломжтой. Бүрэн тэтгэврээ бүрэн хуримтлалаа бид нар 2044 онд бүх одоо нэрийн дансыг гүйцэд мөнгөжүүлнэ гэж ингэж тооцож байгаа. Одоо хууль батлагдангуутаа одоо хагас хуримтлалын тогтолцоонд шилжиж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Туваан гишүүний асуултад ажлын хэсэг нэмж хариулъя. Өнөрбаяр дарга хариулъя.

Г.Өнөрбаяр: Туваан гишүүний асуултад хариулъя. Сайдынхаа ярьсан дээр нэмээд. Сайн дураар НДШ төлж байгаа хүмүүсийн тэтгэвэр бол ерөөсөө бодолт дээр буурахгүй, цаашидаа харин ч нэмэгдэнэ. Ялангуяа энэ тэтгэврийг индексжүүлэх, инфляцын түвшинтэй уялдуулаад бүх хүмүүсийн тэтгэвэр бол одоо ингээд нэмэгдээд явах боломжууд нь нээгдэнэ. Дээр нь нэмээд сайн дураар даатгуулж байгаа ч гэсэн олон жил одоо шимтгэл төлсөн энэ хүмүүсийг урамшуулах бодолтын хэмжээнүүдийг нь бид нар бас нэмж өгсөн. Тийм учраас өөрөөр хэлбэл нэмэгдэнэ гэдгийг бас хэлье.

Туваан гишүүн бас сая чухал асуудал хөндлөө. 95 оноос өмнө НДШ харилцаа үүсээгүй байх улс хариуцаж байсан үед ажиллаж байсан олон хүний асуудал байгаа. 95 оноос өмнө нийгмийн даатгал юу улсад ажиллаж байсан хүмүүсийн тэтгэврийг бол өнөөдөр бид нарын шимтгэлээр буюу шимтгэл төлж байгаа хүмүүсийн шимтгэлээр тэтгэврийг нь өгөөд явж байгаа. манай яам бол юу гэж үзэж байгаа вэ гэхээр 95 оноос өмнө ажилласан бүх жилүүдийн одоо шимтгэл дүйцэх мөнгийг бол улсаас бол өгөх ёстой гэсэн ийм байр суурьтай байгаа. Бид нар бол өөрсдийнхөө түвшинд бол тодорхой хэмжээний тооцоонуудыг хийсэн. Түрүүн би хэлсэн 8, 9 орчим их наяд төгрөгийг бол одоо бас энэ нийгмийн даатгалын санд бол 95 оноос өмнө ажилласан жилд нь бол ноогдох ийм тэтгэвэр бол бас байгаа гэдгийг бол мөнгөн дүн байгаа гэдгийг хэлье.

Та бас малчдын НДШ-ийн хамрагдалтыг нэмэгдүүлэх, ноос ноолуур, сүүний урамшууллыг одоо бас урамшууллаас нь суутгах ийм хуулийн төсөл бол өргөн барьсан. Бид нарын бас санаачилсан энэ хуулийн төслийн 21.8 дээр бол ялангуяа энэ ХАА-н салбарт ажиллаж байгаа хүмүүсийн ноос, сүү, арьс ширний

улаан буудайн урамшууллаас нь одоо суутгах агуулгатай ийм зохицуулалт бол одоо бас байгаа гэдгийг хэлье. Тэтгэврийн зээл бол нийгмийн даатгалын байгууллага болон төрийн байгууллагын ямар нэгэн оролцоогүйгээр банк тэтгэвэр авагч хоёрын хооронд одоо гэрээгээр явдаг ийм банкны одоо бүтээгдэхүүн. Бид нар бол энэ үйл ажиллагаанд бол одоо ямар нэгэн байдлаар бол бас оролцож байгаагүй, оролцдоггүй бас ийм бүтээгдэхүүн гэдгийг хэлье.

Цахимжилттай холбоотой асуудлыг ярилаа. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам бол нийгмийн даатгалын бүх үйлчилгээнүүдийг ихэнхийг нь цахимжуулсан. Нийгмийн даатгалын 34 үйлчилгээнээс 24 үйлчилгээг цахимжуулсан. 24 үйлчилгээг цахимжуулахад бол жилд бол бид нар нийтдээ нэг 12 тэрбум төгрөгийн одоо хэмнэлт бол үүсэж байгаа. Цаашид бүх үйлчилгээг цахимжуулна. 95 оноос өмнөх архивын бүх бичиг баримтуудыг бол цахимжуулсан. Үүний үр дүнд бол иргэн бол Монгол Улсын аль ч өнцгөөс дэлхийн хаанаас ч одоо өөрөөр хэлбэл тэтгэврээ цахимаар бодуулаад тооцооллоо хийх энэ бүрэн боломж бололцоонуудыг бол бид нар бас нээж өгсөн гэдгийг бол хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Туваан гишүүн тодруулж асууя.

Ц.Туваан: Тэр тэтгэвэртэй холбоотой асуудлаар энэ шилжилт хийгдсэн дээр нэмэлт хариулт авъя. Хоёрдугаарт тэр миний өргөн барьсан Нас барсан өндөр настны тэтгэврийн зээл авагчийн тэтгэврийн зээлийг чөлөөлөх тухай хуулийн талаар та бүхэн мэдэж байгаа юу? Энэ талаар бас энэ олон жил төлчхөөд үр ашгийг нь хүртэж чадаагүй нас барсан иргэдтэй холбоотой асуудал яг энэ хууль дээр чинь яг яаж орж ирсэн юм бэ?

Дараагийн асуулт нь энэ хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ өсөөд 550000 болсон шүү дээ. Энэтэй холбоотойгоор НДШ төлөлт, сайн

дурынхан маань бол төлөлт нэмэгдэж байх ёстой. Тэгээд одоо энэ жил I сарын I-нээс 550 болсонтой холбогдуулаад сайн дураар төлж байгаа хүмүүсийн сарын, жилийн НДШ төлж яг хэдэн төгрөг байгаа вэ? Энийг нэг иргэдэд маань нэг мэдээлэл өгөөдхөөч.

Л.Мөнхбаатар: Нэмэлт тодруулга асуултад ажлын хэсэг хариулъя. Өнөрбаяр дарга хариулъя.

Г.Өнөрбаяр: Хөдөлмөрийн дэвтэр, нийгмийн даатгалын дэвтрийг бол бид нар бүрэн цахимжуулсан. Ингэснээр бол өөрөөр хэлбэл хөдөлмөрийн нийгмийн даатгалын дэвтэр дээр бичилт хийх зайлиггүй юу шаардлага бол байхгүй болсон. Бүх үйл ажиллагаа цахимаар явсан. Цахимаар бий болсон учраас нийгмийн даатгалын ийм шимтгэл төлөлгөөтэй холбоотой асуудлыг бол бүгдээрэнг нь ингээд цахимаар зохицуулаад явж байгаа учраас иргэдэд бол ямар нэгэн хүндрэл чирэгдэл байхгүй. Харин тэтгэврийн зээлийг тэглэхдээ бол нэг 637 орчим тэрбум төгрөгийн тэтгэврийн зээлийг бол одоо бас тэглээд явсан. Одоо бол, тэр нь юу юм.

Л.Мөнхбаатар: Гүйцээгээд ажлын хэсэг үү? 85 дугаар микрофоныг өгье ажлын хэсгийн. Нэмээд хариулъя.

А.Хишигбаяр: Туваан гишүүний асуултад хариулъя. Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Хишигбаяр. Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ энэ жил I сарын I-нээс эхлээд 550000 болсон байгаа. Тэгэхээр сайн дурын даатгуулагч сардаа 74250 төгрөг хамгийн бага хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс тооцоод төлөхөд төлнө. Жилдээ 891000 төгрөг төлөхөөр байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Наранбаатар гишүүн асуулт асууя.

Н.Наранбаатар: Энэ тэтгэврийн одоо энэ хуучин тогтолцоотой холбоотой бас нэлээд олон гомдлууд асуудлууд бас байдаг байсан. Тэгээд энэ шинэчилсэн найруулгаар бас нэлээн олон зүйлүүд

шинэчлэгдэж орж ирж байгаа байх гэж одоо бодож байна. Иргэдтэй бас уулзаад явж байхад бас энэ тэтгэвэртэй холбоотой нэлээд одоо олон асуудлууд ярьдаг. Тэднийг одоо яаж энэ шинэ хуулиар шийдэж байгаа вэ? Тухайлбал одоо нэг өнгөрсөн жил тэтгэврийн доод хэмжээ гэж 500000 төгрөг болсон. Тэгээд энэ дээр өнөө 500000 авдаг байсан тэр хавьцаа авдаг байсан эмч багш нарын хувьд одоо их зөрүү бий болчихлоо. Бид нар шалтай өссөнгүй гэдэг асуудлууд байгаа. Үүнийг цаашидаа яаж засах юм гэдэг дээр бас иргэд их асуудаг.

Мөн тэр нөгөө дараалсан 7 жилийг одоо 5 жил болгох ёстой гэдэг асуудлыг бас уулзалт болгон дээр одоо иргэд маань бас ярьдаг. Мөн улсад нийгмийн даатгал насаараа төлчхөөд 60 хүрээд тэтгэвэрт гараад 61-тэй нас барчихдаг ингээд тэтгэврийнхээ авч чаддаггүй үр шимийг нь авч чаддаггүй. Үүнийг тодорхой хэмжээгээр бас энэ хуулийн төсөл дээр эхнэр болон үлдэж байгаа хүн хүнд нь одоо өвлүүлдэг болох юм шиг байна. Энийгээ нэг тодруулаадхаач. Хүмүүс бол их асуудаг шүү дээ энийг. Өвлүүлээд одоо ар гэрт нь эхнэр, нөхөрт нь өвлүүлээд явах ямар боломж байдаг юм гэж одоо асуудаг.

Тэгээд тэтгэвэр маань одоо цалин хөлс нэмэгдээд байдаг, инфляц өсөөд байдаг тэтгэвэр ганцаараа үлдээд ингээд байдаг гээд ярьдаг. Үүнийг цаашидаа яаж одоо юмны үнийн өсөлттэй, инфляцтай уялдуулж цаашаа жил болгон нэмж явах юм бэ гэсэн нэг ийм асуудлууд байна. Тэгээд цаашилах юм бол энэ шинэ хууль батлагдсанаараа тэтгэврийн одоо сан маань өөрөө өөрийгөө ер нь цаашид аваад явах боломж байгаа юу? Аль эсвэл дандаа одоо улсын төсвөөс татаас аваад л ингээд одоо цоорхойгоо нөхөөд цаашидаа яваад байх юм уу? Цаашидаа тэтгэврийн одоо энэ санг ингээд өсгөөд байх ийм боломж өөрийг нь одоо ямар нэгэн байдлаар арилжаанд оруулаад өсгөх ийм одоо бас боломж бүрдэх үү гэсэн ийм зүйлүүд дээр бас тодруулга авъя. Тэгээд ер нь товчхон, товчхон бас энэ хуулийнхаа гол

онцлогуудыг бас хэлээд өгчихвөл сайн байна.

Л.Мөнхбаатар: 18 цаг болсон байна. Өнөөдөр Нийгмийн даатгалын багц хуулийг өнөөдөр хэлэлцэх шаардлагатай байгаа учраас цаг сунган хуралдана гэдгийг та бүгдэд хэлье. Наранбаатар гишүүний асуултад Аюурсайхан сайд хариулъя.

С.Аюурсайхан: Наранбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Үндсэндээ тэтгэврийн доод хэмжээг нэмэгдүүлсэн шийдвэрийг бас гаргасан байгаа. Тийм ээ. Улсын Их Хурал төсөв тодотгол хийгээд Засгийн газраас авч хэрэгжүүлсэн 2022 оны 2 дугаар сард хийсэн тодотголоор хийсэн. Бүрэн тэтгэврийн доод хэмжээ 500, хувь тэнцүүлсэн 400 мянган төгрөг болсон байгаа. Энэ үед бол бас тодорхой доод хэмжээнээс дээгүүр тэтгэвэр авч байгаа багш, эмч, дунд шатны тэр битгий хэл удирдах албан хаагчаар ажиллаж байсан хүмүүсийн маань тэтгэвэр бол доод хэмжээнд хүрсэн ийм гомдол саналууд бол ихээр ирж байгаа. Энэ хүмүүсийнхээ бид нар тооцоо хийгээд, энэ хүмүүсийн одоо тэтгэврийн зөрүүг гаргаж цэгцлэхэд одоо 55 орчим тэрбум төгрөг хэрэгтэй гээд сая төсвийн хэлэлцүүлгээрээ бас Төсвийн байнгын хороон дээр бид нар ярьсан. Хэрэгжиж чадаагүй. Энийг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Энэ зөрүү юунаас бий болоод байсан бэ, яаж засах вэ гэж та асууж байна. Зөрүүг бол юунаас үүссэн бэ гэхээр энэ ижил ажил мэргэжил хашиж байгаа хүмүүс өөр цаг хугацаанд тэтгэвэрт гарахаараа тэтгэвэр нь зөрүүтэйгээр өөр байдлаар тогтоогдоод байгаа юм. Тухайлбал 2000 онд багшаар ажиллаж байсан хүний тэтгэвэр 2020 онд багшаар ажиллаж байгаад тэтгэвэрт гарсан 2 хүний тэтгэвэр бол өөр, өөр байгаад байгаа юм. Юунаас болсон гэх юм бол тэтгэврээ тогтоох итгэлцүүрийг жил болгон тогтоож байх ёстой, хэрэглэж байх ёстой энэ тэтгэврийг тооцоход. Гэтэл хамгийн сүүлд тэтгэвэр итгэлцүүрийг 2014 онд итгэлцүүрийг

тогтоогоод, тэр итгэлцүүрээрээ өөрөөр хэлбэл 7, 8 жилийн тэтгэврийг тооцоолоод явчихсан. Энэнээс болоод зөрүү ихэссэн ийм асуудал байгаа.

Тийм учраас энэнээс яаж гарах вэ гэхээр энэ багц хуулийнхаа шинэчлэл дээрээ тэтгэврийг тооцоолох энэ итгэлцүүрийг жил болгон тогтооно. Жил болгон хэрэглэнэ гээд. Тэгэхээр энэ бол цаашидаа үнийн одоо өөрчлөлтөөс болон цаг хугацааны өөрчлөлтөөс үүдсэн тэтгэврийн зөрүү үүсгэхгүй байх эрх зүйн юу нь ингээд шаардлага нь хангагдаад явчих юм. 7 жилийг 5 жил болгох энэ асуудлыг бол хуульдаа оруулсан байгаа. Энэ бол үнэхээр одоо тэтгэвэр авах гэж байгаа хүмүүс дээр бодитоор дунджаар 60000 төгрөгөөр дутуу тогтоогдож байгаа. нэ бол тэтгэвэр даатгуулагчдын эрх ашгийн асуудал байгаа учраас бид нар энийг залруулна. Өмнө нь 2019-өөс 22 онд одоо 6-7 жил тогтоогдсон хүмүүс нөхөж нөхөн олговор олгоход 60.4 тэрбум төгрөгийг бид нар олгоно гээд тооцоолсон. 23 онд энэ чиглэлээр хорин тэрбум төгрөг нэмж одоо улсын төсөвт оруулна.

Нас барсан иргэд тэтгэврийнхээ шимтгэлийнхээ үр шимийг авч чаддаггүй. Энэ энийг бол бид нар тодорхой хувиар өвлүүлдэг болгож байгаа. Мөн түүнчлэн нас барсан гэр бүл нь тэтгэвэр нь 20 хувиар бас нэмэгдэж байхаар эрх зүйн орчныг нь бүрдүүлж байгаа. Энэ бол бид нарын хагас хуримтлалын тогтолцоонд шилжүүлэхийн хамгийн том бас одоо үр шимүүдийн нэг нь гэж бодож байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Аюурсайхан сайд гүйцээгээд харуулчихъя.

С.Аюурсайхан: Баярлалаа. 4 дэх асуултад тэтгэврийг инфляцтай яаж уялдах вэ. Энэ тэтгэвэр бол үндсэндээ манай ахмадууд үргэлж үнэ яаж өсөж байгаа билээ. Гэтэл тэтгэвэр нь тэр хэмжээгээр өсдөггүй. Хаа нэг өсдөг. Тэр нь одоо үнийн өсөлтөө гүйцдэггүй учраас бид нар хуулиар тогтоочихъя. Жил болгон инфляцын түвшинтэй уялдуулаад

нэгдүгээр улиралдаа багтаагаад шууд хуулиараа нэмэгддэг Засгийн газрыг үүрэгжүүлдэг ийм болгоод өгсөн байгаа гэдгийг бас танд хэлье.

Тэтгэврийн сан бол өөрийгөө авч явах боломжтой. Тэтгэврийн санд хийсэн мөнгөн хуримтлалыг нэгдүгээрт эрсдэлээс хамгаалах, хоёрдугаарт өсгөж арвижуулах энэ асуудлуудыг хууль дээр бас тодорхой тусгасан байгаа гэдгийг танд хэлье.

Г.Занданишатар: Эрхэм гишүүн Баттөмөрийн Энхбаяр асуулт асууна.

Б.Энхбаяр: Баярлалаа. Бид Монгол Улсын бүх хүнд хамаатай маш чухал ийм суурь шинэтгэлийг ярьж байна. Энэ шинэтгэлийг одоо харж байгаа маш олон хүн байгаа. Тэгэхээр би нэг 2 чиглэлийн асуулт байгаа юм. Нэгдүгээрт одоо тэтгэвэр авч байгаа тэтгэврийн насны ахмадууд маань яг одоо шууд үйлчлэх, тэдэнд хамаатай үйлчлэх ямар асуудал энэ тэтгэврийн тухай хуульд байгаа вэ?

Хоёр дахь асуулт нь одоо НДШ-ийг яг төлж байгаа идэр насны дөч хүртэлх насны залуучууд 20 жилийн дараа тэтгэвэртээ гарах одоо идэр насны залуучуудад 20 жилийн дараа одоо таны нийгмийн баталгаа тэтгэвэр тэтгэмж бол одоо лав энэ өнөөдрийнх шиг байхгүй ээ, ийм өгөөжтэй гэсэн бас ямар зүйл байгаа вэ?

Гурав дахь асуудал нь бол яах вэ, миний хувьд сонгогчидтойгоо уулзаж байхад бас нэлээн их ярьж байгаа. Ялангуяа өнгөрсөн онд зарим ахмадуудын тэтгэврийн доод хэмжээг одоо нэмсэн. Энд бол ахмадууд маань бас талархалтай тухайн үед хүлээж авч байсан. Одоо энэ бол мэдээж алга болсон. Тэр нэмсэн зөрүүг тэрнээс хойш энэ юмны үнийн өсөлт аль хэдийн давсан. Тэгэхээр тэр үед уулзалт хийж байхад бол одоо манай бас олон ахмадууд ярьж байсан. Энэ тэтгэвэр ялангуяа энэ төр засаг маань жоохон шударга байгааг бидэндээ. Одоо миний хувьд одоо 30 жил тодорхой хэмжээгээр

ингээд сургуульд хичээл эрхлэгчээр ажилласан, багшаар ажилласан. Одоо би тэтгэвэр авч байгаа нь одоо бас тухайн үед одоо үйлчлэгчтэйгээ би одоо адилхан тэтгэвэр авдаг болчихлоо. Залуу халуун насан дээрээ одоо арай илүү ачаалал авч байсан, арай илүү ур чадвар шаардаж байсан, арай илүү хүнд хүчир хөдөлмөр хийж байсан тэр утгаараа арай илүү хариуцлага үүрч цалин авч байсан энэ хүмүүсийн одоо энэ ялгаа зааг гэж байхгүй юм уу? Уг нь энэ шударга ёс гэдэг чинь бол бүх юмыг адилтгах гэсэн үг биш шүү дээ. Хэн илүү ур чадвартай, хэн илүү хөдөлмөрлөсөн, хэн илүү ачаа үүрч, хариуцлага үүрч тэр тухайн үед тухайн үедээ тэтгэврийн санд илүү их хэмжээгээр энэ сангийн орлогыг бүрдүүлэхэд хувь нэмэр оруулсан нь тэр хэр хэмжээгээрээ илүү авдаг байхгүй юм уу. Энэ чинь л одоо шударга ёс гэж энийг чинь ойлгоод байгаа шүү дээ гэж жишээлбэл надаас аягүй их асуусан. Өөрөө одоо их шударга ёс их ярьдаг хүн. Энэ тэтгэвэр чинь өөрөө шударга ёс байх ёстой шүү дээ гэдэг асуултыг маш олон хүмүүс надад хандаж тавьж байсан. Тэгэхээр би тэр надаас одоо нэхэл хатуутай асууж байсан иргэд сонгогчдынхоо надад хандаж тавьж байсан тэр асуултыг бас сайдад ханд тавья. Энэ дээр одоо ямар бодлого барьж орж ирсэн бэ гэсэн ийм асуулт байна.

Г.Занданишатар: Төмөрбаатарын Аюурсайхан сайд хариулъя.

Т.Аюурсайхан: Энхбаяр гишүүний асуултад хариулъя. Үнэхээр таны хэлж байгаа энэ одоо нийгмийн даатгалын багц хуулийн асуудал бол одоо нэг орчим сая даатгуулагчид хагас сая одоо тэтгэвэр авагчдын бас анхааралтай харж байгаа, шууд одоо тулгамдсан асуудал нь мөн. Энэ хууль батлагдсанаар ахмадуудад бол шууд үйлчилнэ. Яаж үйлчлэх вэ гэх юм бол тэтгэвэр нь одоо бодитойгоор шууд нэмэгдэх нөхцөл боломж нь хуулиар бий болно. Яаж уу нэгдүгээрт хамгийн түрүүнд та хэллээ. Үнийн өсөлтийг одоо гүйцдэггүй гэж. Үнийн өсөлттэй уялдуулаад жил бүр нэгдүгээр улиралдаа

багтаагаад Засгийн газар ингээд тэтгэврээ нэмэгдүүлж байх үүргийг хуулиараа хүлээж байгаа.

Хоёрдугаарт тэтгэвэр тогтооход энэ итгэлцүүрийг жил болгон тооцож шинэчилж байгаагүйгээс болоод тэтгэврийн зөрүү үүсээд байгаа юм. Урьд өмнө нь өөр хугацаанд ижил ажил мэргэжил хашиж байсан хүмүүс тэтгэвэрт гарахаар өөр, өөр тэтгэвэртэй байгаа нь зүй бус. Тийм учраас энийг нь одоо зөрүү гаргахгүйн тулд жил бүр итгэлцүүрээ шинэчилж, хэрэглэж байхыг бас хуулиар Засгийн газарт үүрэг болгосон байгаа.

Гуравдугаарт тэтгэвэр тооцох дундаж 7 жилээс 5 жил болсон болох энэ асуудлыг тусгасан байгаа. 19 оноос эхлээд 6, 7 жил гээд үе шаттайгаар явсан. Энд бол одоо 48 орчим мянган ахмадын тэтгэвэр дунджаар 60000 төгрөгөөр бага тогтоогдсон байгаа. Энийг нь бол бид нар одоо ахмадуудынхаа шимтгэл төлөгчдийнхөө даатгуулагчдынхаа байр байдлыг нь дордуулсан байна гэж үзээд засаж залруулаад мөн одоо нөхөн олговор олгох асуудлыг одоо хэрэгжүүлэхээр тооцоолсон байгаа.

Үүний зэрэгцээгээр ахмадууд, мөн түүнчлэн одоо ид одоо шимтгэл төлж байгаа залуучуудын хувьд нэрийн данс мөнгөжнө гэдэг асуудал болбол маш чухал. Нэрийн хийсвэр дансыг мөнгөжүүлнэ гэдэг бол олон төрлийн эдийн засгийн ач холбогдолтой. Мөн түүнчлэн энэ нийгмийн даатгалдаа итгэх итгэлийг сэргээнэ. Ирээдүйдээ одоо хүн хэчнээн төгрөгийг ямар хэмжээгээр, ямар хугацаанд төлсөн тэрэнтэйгээ нийцсэн бодит нэрийн дансныхаа нөхцөл байдлаас шалтгаалж, тэтгэврээ тогтоолгох ийм шударга ёсны зарчим бол үйлчлэх юм. Үүний зэрэгцээгээр нэрийн данс мөнгөжихөөр мөн одоо энэ олон эх үүсвэрийг хууль дээр заасан байгаа. Байгалийн баялгаас оруулах мөн одоо төсвөөс хариуцах, сангаасаа хариуцах гээд. Тэгээд энэ эх үүсвэрээсээ нэрийн данс мөнгөжих юм бол энэ дээрээ хуримтлал

бий болгоод, энэ хуримтлалын сангаасаа залуучууд маань ирээдүйд одоо энэ орон сууцынхаа урьдчилгааг авах, орон сууцынхаа одоо ипотект хамрагдах, сургууль соёлынхоо төлбөрийг төлөх, эрүүл мэндийнхээ одоо үйлчилгээ ихээхэн зардал гарах жишээлбэл одоо маш одоо хүнд хагалгаанд ороход их мөнгө хэрэг болдог. Энэ одоо нөөц сангаасаа авах энэ бүх боломжуудыг нь бид нар бүрдүүлсэн.

Тийм учраас энэ энийг хийхийн тулд энэ хууль батлагдах юм бол бодитоор нэрийн данс маань мөнгөжсөөд эхлэх юм. Ахмадуудын хувьд энэ тэтгэврээ хамтын тэтгэврийн зарчим буюу одоо хань ижил нь одоо нас барах юм бол үлдсэн хань ижлийнх нь тэтгэвэр нь одоо нэмэгдэж байх. Тухайлбал шууд 20 хувиар нэмэгдэж байх бол хууль батлагдаад шууд хэрэгжих юм. Мөн түүнчлэн энэ нэрийн дансыг мөнгөжүүлсний үндсэн дээр бид нар энэ тэтгэвэр бол өвлөгддөг байх энэ хууль, эрх зүйн орчныг нь одоо бүрдүүлсэн байгаа гэдгийг танд хэлье.

Үнийн өсөлтийг 2022 оны 2 дугаар сард Монгол Улсын Засгийн газар, Улсын Их Хурал төсвийн тодотгол хийсний үр дүнд тэтгэврийн доод хэмжээг нэмэгдүүлсэн, нийт тэтгэврийг нэмэгдүүлсэн байгаа. Энэ бол үнийн өсөлтөөс хоцорч байгаа. Тийм учраас энэ үнийн өсөлттэй уяж нэмэгдүүлэхийг энэ хууль батлагдсанаар хэрэгжих боломж нь гарна. Энэний өмнө энэ тэтгэврийн зөрүүг гаргах шаардлагатай энэ арга хэмжээг.../минут дуусав/

Г.Занданишатар: Жигжидийн Батжаргал гишүүн. МАН-ын бүлгийн дэд дарга.

Ж.Батжаргал: Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хууль өргөн баригдаад ороод ирчихсэн байна. Дэмжиж байгаа. Бид нар нэрийн данс буюу тэр нийгмийн даатгалын сангаа мөнгөжүүлэх тухай их ярьцгааж байгаа. Энүүнийг хийх ёстой. Тэгээд хэлэлцүүлгийн явцад энэ дээр тодорхой

байр суурь, саналуудаа илэрхийлж, илүү нарийн зөв зохицуулалтууд хийх ёстой байх. Тэгж байж энэ сангийн гэдэг юм уу, нэрийн дансны хуримтлал өөрөө бодитой бий болгох бололцоо боломж нь бүрдэх ёстой. Энэ дээр хаана хаанаа анхаарах ёстой болов уу гэсэн ийм бодол байна.

Олон шатлалт тэтгэврийн тухай бид нар ярьцгаагаад байгаа юм. Үгүй ээ үнэхээрийн энэ харилцааг нээх гээд байгаа бол суурь тэтгэвэр гэдэг нэг юм яригдах гээд байна. Тэр тэтгэврийг авдаг эрхийг тодорхой насны босго алхсан хүн бүр хүртдэг л байх ёстой. Тэрнээс хувь тэнцүүлсэн гэдэг юм уу халамжийн тэтгэвэр энэ тэрийн тухай ойлголт биш. Тэгэхийн тулд энэ албан бус секторт ажиллаж байгаа улсуудаа яаж заавал даатгалд хамруулах ёстой вэ гэдэг асуудал гарч ирнэ. Энүүнийг энэ хуульд ер нь яаж зохицуулсан бэ? Тэрийг ер нь ямар хэмжээний тэтгэврийн асуудал байна гэж ойлгоцгоогоод байна вэ? Энэ дээр нэг тов тодорхой хариулт авмаар байх юм.

Гурав дахь миний хэлмээр байгаа зүйл. Баялгийн үр өгөөж бол хүүхэд байна уу, залуу байна уу, хөгшин байна уу үл хамаараад иргэн бүр хүртэх ёстой зүйл. Энэ нийгмийн даатгалын сан буюу нэрийн данс гэдэг бол өтөл насныхаа нийгмийн баталгааг хангах гэж хүн урьдчилж төлсөн хуримтал нь. Энэ 2-ыг тусад нь ойлгож, тусад нь яримаар байна. Тэгэхдээ тэрийг би дан ганц байгалийн баялгийн өгөөжөөс нэрийн дансны мөнгөжүүлэлтийг хийчихнэ гэж би бас ойлгохгүй байна шүү. Тодорхой цаг хугацаануудад бид энэ эв санааны тэтгэврийнхээ зарчмыг баримтлаад, хүмүүсийн төлсөн энэ шимтгэлийг тодорхой хүмүүсийн тэтгэвэр болгоод олгочихсон явдал бий. Тэрнийгээ арилгахын тулд төр өөрийнхөө эх үүсвэрээс гаргаж энэ асуудлаа шийдэх ёстой. Тийм учраас энэ хуулиар бол би ойлгож байгаа зүйл бол хууль ер нь бараг батлагдсан жилээсээ эхлээд тухайн цаг үед шимтгэл төлж байгаа улсуудын тэр шимтгэл нэрийн данс руугаа шууд мөнгөжиж бичигддэг

хэлбэрээрээ яваад тэр хуримтлалын нэгдсэн дүнгээс нь одоо тэтгэвэр авч байгаа улсууддаа тодорхой хүүтэйгээр мөнгө авч тэтгэвэрээ тавьдаг энэ зарчмаар нэг тодорхой шилжилтийн үе явах ёстой байх л гэж ингэж л хараад байгаа юм. Ингэж байж энэ нийгмийн даатгалын сан, нэрийн дансны чинь хуримтлалын асуудал өөрөө эрүүлжиг зөв болох бодитой болох үйл явц харагдах болов уу гэж ингэж ойлгоод байна. Энэ дээр та бүгд ер нь ямар ойлголттой байна вэ гэж.

Түрүүн би энийг хөндсөн. Энэ хамтын тэтгэвэр гэдэг юмыг мэдэхгүй ер нь яаж хэдүүлээ ойлгоцгоох ёстой юм. Тодорхой шилжилтийн цаг хугацаанд ашиглаж магадгүй. Нэг одоо юу гэдэг юм нэг 10 жил ч гэдэг юм уу ашиглаж магадгүй. Тэрнээс хойших үйл явц дээр бол дандаа нэрийн дансны үлдэгдлийг харин яаж өвлөгдөх вэ, яаж улсуудад нь хуваарилах вэ гэдэг л асуудал байгаа. Тэрнээс авч байгаа тэтгэврийн тодорхой хувийг үлдсэн улсуудад нь өгөх тухай ойлголт биш. Энэ шилжилтийн нэг цөөхөн жилд ашиглагдаж магадгүй. Одоо шимтгэл төлж байгаа улсууд тэтгэвэрээ тогтоолгосон байна уу, тогтоолгоогүй байна уу эрсдэл үүсчихсэн бол тэр улсуудын нэрийн.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Төмөрбаатарын Аюурсайхан Улсын Их Хурлын гишүүн Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд асуултад хариулна.

С.Аюурсайхан: Энэ тэтгэврийн шинэчлэлийн суурь нь бол одоо одоо хэрэгжиж байгаа энэ хуваарилалтын тогтолцооноос хуримтлалын тогтолцоо руу шилжих. Ингэхдээ одоо нэн тэргүүнд хагас хуримтлалын тогтолцоо руу шилжих, цаашидаа бүрэн хуримтлалын тогтолцоог бий болгох эрх зүйн орчныг нь одоо хуулиар тогтоох энэ байгаа юм.

Хоёрдугаарт нь бол энэ олон давхаргад одоо тогтолцоо руу энэ эрх зүйн шинэчлэлээрээ шилжиж байгаа юм. Нэгдүгээр давхарга нь бол одоо нийгмийн

халамжийн сангаас авч байгаа тэтгэвэр. Хоёрдугаарт нь нийгмийн даатгалын сангаас авч байгаа тэтгэвэр. Гуравдугаарт нь бол хувийн нэмэлт тэтгэврийн ийм сангийн тогтолцоо байгаа юм. Таны хэлдэг суурь тэтгэврийг бол хүн болгон авна. Энэ бол тодорхой тэтгэврийн насанд хүрсэн хүн бол одоо бүрэн бус тэтгэврийг авч байгаа. Энэ албан бус салбараар ажиллаж байгаа хүн хүмүүсийг албан салбар руу шилжүүлэх энэ дотор бол тэргүүн ээлжид одоо эмэгтэйчүүдийн асуудал байдаг, залуучуудын асуудал байдаг. Энэ бол манай Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яаман дээр Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас болон Дэлхийн банкнаас олон улсын төсөл хөтөлбөрөөр бид нар одоо ирээдүйн ойрын бас 5 жилийнхээ төлөвлөгөөг баталсан. Өнгөрсөн 5 жилийнхээ төлөвлөгөөг дүгнэсэн. Энэний хүрээнд энэ албан салбараас албан бус салбар руу шилжүүлэх энэ бодлогын арга хэмжээнүүдийг үе шаттайгаар авч байгаа. Үр дүнд хүрнэ гэж итгэж байгаа. Энэ дотор бол олон төрлийн хөшүүрэг байна.

Тухайлбал нэг жишээ хэлэхэд малчид 305000 малчин байхад 43 орчим мянга нь одоо сайн дурын даатгалд хамрагдсан байна. Энэ бол нэг 14 орчим хувь нь маш бага тоо. Тийм учраас эд нарыг бид нар одоо малчид дээр гэхэд хөшүүрэг хэрэглээд, энэ сайн дурын даатгалынх нь 50 хувийг нь 5 жилийн хугацаанд төрөөс хариуцъя. Ингэж байж одоо хамрагдалт бол нэмэгдэнэ гэж бол тооцож байгаа. Мөн бусад салбарт ажиллаж байгаа албан бус салбарт ажиллаж байгааг одоо албан салбар руу шилжүүлэхэд ажил олгогч нартаа бас энэ төсөл хөтөлбөрийн хүрээнд бид нар ажиллаж байгаа. Мөн ажиллагсад дээр бид нар ажиллаж байгаа. Энэ бол бас нэлээн томоохон одоо эдийн засгийн бас багц асуудлууд явж байгаа.

Энэ мөнгөжүүлэх асуудал дээр бол одоо зөвхөн байгалийн баялаг биш. Шимтгэлээсээ байх ёстой гэдэг зарчим бол уул нь гол зарчим нь. Гэхдээ энийг бид нар үе шаттайгаар хууль батлагдаад 2 хувийн

шимтгэлийг нь одоо нэрийн дансан руу нь хийнэ. Цаашиаад үе шаттайгаар мэдээж энэ цааши нь хийж байгаа шимтгэлийн хувь хэмжээ нь бол нэмэгдэнэ. Нийт шимтгэл нь нэмэгдэхгүйгээр. Гол мөнгө хаанаас орох вэ гэвэл мэдээж одоо энэ байгалийн баялгаас хүн болгон хүртэх эрхтэй учраас энэ бол даатгуулагчид ч хамаарна. Энийг бол бид нар маш тодорхой байдлаар тусгаж байгаа.

Г.Занданшатар: Хүрэлбаатарын Булгантуяа сайд, Их Хурлын гишүүн.

Х.Булгантуяа: Бид нар саяхан Төсвийн байнгын хороон дээр сүүлийн 15 жилийн төсвийн дүн шинжилгээ үзүүлэлтүүдийг хийж харсан юм. Тэгэхэд 15 жилийн дотор ажиллагсдын тоо 2005 онд 960 хөдөлмөрийн насны хүний тоо нэг 1.6 сая байсан бол одоо 2.2 сая болсон. Тэгсэн мөртөө ажиллагсдын тоо гээд ингээд яг НДШ төлөөд явж байгаа хүмүүсийг харахаар 150000 орчмоор л нэмэгдсэн байна. Өөрөөр хэлбэл 650000 орчмоор хөдөлмөрийн насны хүмүүсийн тоо нэмэгдсэн мөртөө НДШ төлдөг, ХХОАТ төлдөг, ажил хөдөлмөрлөдөг эрхэлдэг энэ хүмүүсийн тоо бол энэ тоотойгоо ингээд харьцуулах юм бол хамаагүй бага байна.

Өнөөдөр бид нар сая нэг зуу, сая хоёр зуу орчим мянга хүмүүс өнөөдөр НДШ төлөөд, тэгээд нэг 300 хэдэн мянга, 400 орчим мянган тэтгэврийнхээ хүмүүсийн тэтгэврийг тавьж чадахгүй улсын төсвөөсөө бид нар дандаа дэмжлэг үзүүлж явж байгаа юм. Тун удахгүй одоо 10, 20 жилийн дараагаар байдаг юм уу, бид нарыг тэтгэвэрт гарахад энэ тэтгэврийн сан чинь хэчнээн төгрөгийн та бүхэн нэмж татаас олгохоос аргагүй нөхцөл байдал байна вэ гэж харж байна вэ? 10 жилийн дараа, 20 жилийн дараа. Тэгээд энэ олон НДШ төлөхгүй байгаа хүмүүсээ та бүхэн маань яая гэж бодож байгаа юм бэ? Бид нар нэгэнт нийгмийн даатгалын сандаа итгэлгүй болчихсон. Дээрээс нь нэмээд төлсөн ч, төлөөгүй ч тэртэй тэргүй нэг улсаас ямар нэгэн байдлаар тэтгэвэр

тэтгэмж өгчих юм чинь дээ гээд байх юм бол хүмүүст төлөх сонирхол байхгүй шүү дээ. Тэгээд албан журмаар одоо цалин дээрээсээ шууд суутгаад авчхаж байгаа хэдэн хүмүүс дуртай, дургүй л өгч байгаа байх. Тэгэхээр энэ нийгмийн даатгалд хамрагдалтыг та бүхэн маань энэ хуулийнхаа дагуу ер нь яаж нэмэгдүүлнэ гэдэг ийм арга аргачлал одоо ямар байгаа юм бэ?

Дээрээс нь одоо сүүлийн 15 жилийн дотор төрийн албан хаагчдын цалинг нэмэгдүүлэх шийдвэр 8 удаа гарчээ. Харин 7 удаа гарч байна. Харин тэтгэвэр нэмэгдүүлэх шийдвэр 11 удаа нийтдээ ерөнхийдөө бол гарсан байгаа. Тэгэхээр тэгсэн мөртөө манай өнөөдөр ахмадуудын тэтгэвэр бас л хаанаа ч хүрэхгүй байгаа шүү дээ. Тэгэхээр бид нар одоо энэ, энэ том урсгалтай та бүхэн маань яаж тэмцье гэж бодож байгаа юм бэ? 2006 онд тэтгэвэр, тэтгэмжийн нийт зардал 195.1 тэрбум төгрөг байсан юм байна лээ. Одоо 2021 онд гэхэд 5.5 их наяд төгрөг болсон байгаа. Тэгэхээр энэ бүр юун эдийн засгийн өсөлт юун бараг төсөвтэйгөөө ингээд одоо өнөөдөр харьцуулиггүй их тоо болчихсон байгаад байдаг. Тэгэхээр миний одоо гол асуух гэж байгаа асуулт нь та бүхэн энэ бүгдэд энэ НДШ төлөлтийг яаж нэмэгдүүлье гэж бодож байгаа юм бэ? Эцэс сүүлд нь бас одоо адилхан л залуучуудтайгаа адилхан хөдөлмөр эрхлэж байгаа хүмүүстэйгээ адилхан бид нар нийгмийн даатгалын шимтгэл төлж байгаа хүмүүс. Сая жишээлбэл тэтгэврийг тэглэхэд надаас аягүй олон залуучууд тэгж асууж байсан. Үгүй ээ одоо ахмадуудын маань тэтгэвэр бага, тэтгэврийн өр зээлийг нь тэглэлээ. Одоо ойлгож байна.

Тэгвэл яг энэ шиг аргаар та бүхэн маань бид нарын нэрийн дансыг нэг удаа зузаатгах боломж бололцоо байдаггүй юм уу? Энийг ер нь одоо яваандаа ингээд нэг юм зузаатгаад явна гэдэг биш. Эсхүл энэ байгалийн баялгаас орж ирж байгаа орлогоосоо байдаг юм уу одоо эсхүл энэ томоохон компаниудын ногдол ашгаасаа ч байдаг юм уу бид нар яг одоо жишээлбэл

олон улсын шүүх дээр шүүхдэлцээд олсон орлогыг, эсхүл энэ авлигаас өнөөдөр одоо нөгөө арван тэрбум төгрөгийг авч байна гээд тэгвэл тэрүүнийг шууд ерөөсөө энэ нийгмийн даатгалын санг зузаатгахад бид нар шууд чиглүүлнэ гэдэг ийм давхар хууль эрх зүйн орчин байж болох уу? Бид нар нэг, одоо Х.Булгантуяа гээд би өөрөө өөрийнхөө нэрийн дансыг ингээд шалгахад миний төлсөн татвар бол гараад байгаа юм. Гэтэл миний төлсөн өнөөдөр НДШ өнөөдөр болтол би тэдэн төгрөг төлчихсөн юм байна. Би нэг тэтгэвэртээ гарахад тэдэн төгрөг авахаар юм байна гэдэг тийм мэдээлэлтэй хувь хүмүүсийн дансны энэ мэдээллүүдийг энэ хуулиар харж болох уу? Зарим нь одоо гадаадын улс орнууд.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Төмөрбаатарын Аюурсайхан сайд хариулна. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Боомтын сайд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдаас асууж байна.

С.Амарсайхан: Булгантуяа гишүүний асуултад хариулъя. Тэтгэврийн сан маань бол одоо ингээд муудаад хүндэрчихсэн ийм асуудал бол нэгдүгээрт байхгүй. Улсаас одоо ямар асуудлыг нь хариуцаж байна вэ гэх юм бол зөвхөн одоо 1995 онд хууль хэрэгжээд эхэлсэн энэнээс өмнө тэтгэвэр тогтоолгосон хүмүүсийн тэтгэврийг нь хариуцаж байгаа. Хоёрдугаарт цэргийн албан хаагчдын тэтгэврийг улсаас хариуцаж байгаа. Бусдаар бол энэ сан бол өөрөө өөрийгөө авч явж байгаа. Улсаас энэ хариуцаж байгаа энэ дүн нь бол бас төсвийн дэмжлэгээр энэ бол бас Дэлхийн банкны хийсэн судалгаа байна. 2000 та Сангийн сайд байсан, 2019 онд 9.2 хувь төсвийн орлогын байсан бол 2050 онд 37 хувь болох нь байна шүү гээд ингээд анхааруулж тэтгэврийн тодорхой арга хэмжээнүүд авсан. 5 жилийг 7 жил болгосон. Одоо насыг нэмсэн энэ тэр гээд.

Бид нарын одоогийн одоо 2023 оны жишээлбэл төсвөөс олгож байгаа энэ хариуцаж байгаа энэ хүмүүсийн олговор нь бол 2022 онд 950 орчим тэрбум байсан бол

2023 онд 55 тэрбум болоод буурч байгаа. Өөрөөр хэлбэл төсвийн орлогын улам ачаалал нэмэгдээд буураад байна биш, 19 онд 9.2 хувь байна, 50 онд 37 хувь бол болно гээд тооцоолоод байсан нь 23 онд 2.7 хувь болж буурч байгаа. Энэ бол бас сангийн одоо менежментээ зөв хийснээр сангаа одоо зохистой, баталгаатай эх үүсвэрт арвижуулснаар энэ арга хэмжээнүүдийг улам одоо сайжруулах боломжтой гэж бас хуулийн үзэл баримтлал нь байгаа.

Нийгмийн даатгалын сангийн маань 2022 оны төсөв бол хоёр зуун сая төгрөгийн хоёр зуун тэрбум төгрөгийн алдагдалтайгаар ингэж батлагдаж байсан. Тэгвэл одоо гүйцэтгэх оны эцсийн гүйцэтгэлээрээ 3.5 их наядын орлоготой, 3.4 их наядын зарлагатай буюу нэг зуун тэрбум орчим төгрөгийн бас ашигтайгаар ингэж гарч байгаа. Тэгэхээр энэ менежментээ сайн хийх хэрэгтэй. Хоёрдугаарт яаж шимтгэл төлөхийг урамшуулах вэ гэх юм бол Нэрийн дансыг мөнгөжүүлэх. Нэрийн данс бодитоор мөнгөжсөөд байгааг иргэд харах ёстой, даатгуулагчид. Ингээд байгалийн баялгаас бас хажуугаар орж ирэх ёстой. Энийгээ хуримтлалын сан бий болгоод орон сууцанд ашиглах эрүүл мэнд, боловсролд ашиглах бодитой эх үүсвэр мөн одоо энийг нь өвлөгддөг байх, хамтын тэтгэврээр хань ижил нь авдаг байх энэ нь одоо хэрэгжээд эхлэх юм бол хамрагдаагүй, шимтгэл төлөөгүй хүмүүст тодорхой хэмжээгээр өөрсдөө хамрагдах юм бол илүү их хэмжээгээр энэ үр ашиг нь ирэх юм байна гэдэг бодит эдийн засгийн одоо энэ тооцооллыг нь харуулах ийм боломжтой болох юм. Тэгээд энэ маш чухал суурийг нь бид нар энэ хуулиараа бас тогтоож өгч байгаа учраас нэрийн данс мөнгөжих энэ суурь нь тавигдаад, иргэдийн нийгмийн даатгалын тогтолцоонд итгэх итгэл нь нэмэгдэж, хамрагдалт нь нэмэгдэх өөрсдөө дагаад үр шимээ авах ийм бодитой ийм одоо реформ байгаа юм.

Г.Занданшатар:

Жамъянхорлоогийн Сүхбаатар гишүүн асуулт асууна. Хаслаа, алга байна. Гишүүд

дэмжсэн, дэмжээгүй үг хэлэх хүн байна уу? Дэмжсэн, дэмжээгүй үгийн талаар санал хураалттай гишүүд чуулганы танхимд цуглана уу. Мөнхөөгийн Оюунчимэг гишүүнээр тасаллаа. Хүрэлбаатарын Булгантуяа гишүүн.

Х.Булгантуяа: Энэ хуулийг дэмжиж байгаа юм. Үнэнийг хэлэхэд иргэд олон нийтийн зүгээс ялангуяа хэд хэдэн багц хуулиуд дээр реформуудыг хийгээсэй гэдгийн нэг нь нийгмийн даатгалын багц хууль. Тэгээд хүмүүс бүр ингээд л одоо иргэд олон нийттэй уулзаж байхад энэ яагаад чи санаачлаад өргөн барихгүй байгаа юм бэ? Энэ бараг юу хийгээд байгаа юм бэ гишүүний хувьд гэж их шүүмжилж байсан. Тэгээд нийгмийн даатгалын багц зүйлийг бол хуулиараа хувь гишүүн энүүнийг өргөн барих боломжгүй. Заавал салбарын яам одоо үнэнийг хэлэхэд энэ бол бас хамаагүй поппер ч байдаг юм уу, улс төржиж байдаг юм уу, аль нэг салбарт тал засаж байдаг юм уу, эсхүл өөрийнхөө тойргийн хэдхэн хүмүүст таалагдах гэж энэ хуулийг хийх ёсгүй юм байна лээ. Үр дагавар ихтэй. Тэгээд улсын эдийн засагт, нийгэмд ингээд хувь үр дагавар ихтэй учраас заавал салбарын яам өргөн барих ёстой. Тэгээд хүлээлт ихтэй байсан энэ хуулийг бас өргөн барьж байна.

Тэгээд бид одоо энүүнийг Нийгмийн бодлогын байнгын хороон дээрээс нэлээн олон ийм талт хэлэлцүүлгүүдийг бас давхар иргэд, олон нийтийн дунд энэ чуулганы ялангуяа завсарласан цаг үед одоо хийж батлуулаасай гэж хүсэж байна. Дээрээс нь нэмээд иргэд, олон нийтийн зүгээс бас нийгмийн даатгалын тухай бид бас ойлголт бас төдийлөн бас байдаггүй. Тэгэхээр энэ үүнийг далимдуулаад Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам бас оролцоод энэ иргэд, олон нийтэд энэ одоо мэдлэг мэдээллийг түгээх дээр бас та бүхэн маань давхар ажиллаач. Бид нар бас ингээд аягүй олон олон хуулиуд баталчхаад иргэдэд ерөөсөө энүүнийг хүргэж чаддаггүй юм байна лээ. Тэгэхээр энүүний үр дагавар нь юу юм, НДШ төлөхөөр та яах юм, таны амьдралд ямар одоо үр

нөлөөтэй юм гэдэг энэ тухай бид нар бас их танилцуулах ёстой шүү. Тэрнээс биш хуульд нэг хэдхэн ийм үг үсгийн бараг өөрчлөлт орлоо гээд тэгэх юм бол энэ бол үнэнийг хэлэхэд хэрэгжээд явахад бас их амаргүй. Та 2 яг хажууд зэрэгцээд ярьчихаар би бүр.

Г.Занданшатар: Мөнхөөгийн Оюунчимэг гишүүн үг хэлнэ.

М.Оюунчимэг: Нийгмийн даатгалын энэ багц хууль дагалдаж орж ирж байгаа хуулиудыг дэмжиж байгаа. Ер нь бол бид нар энийг цаг алдалгүй батлах ёстой гэсэн байр суурийг одоо 2020 оноос хойш л илэрхийлж байгаа. Тэгээд хамгийн гол нь нөгөө өмнө нь орж ирээд буцсан шалтгаан нь түрүүн би ч бас хэлсэн. Санхүүгийн тогтолцоогоо тодорхой болгоогүйгээс болоод энэ хуулийн хэрэгжих эсэх нь тодорхойгүй байсан учраас тухайн үед одоо Засгийн газар буцаж татаж авсан. Одоо ингээд буцаад орж ирж байна. Тэгээд түрүүн ч одоо олон асуултууд ярьж байна. Бас өмнөх асуудал буцсан учраас энэ Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Сангийн яам 2 маань санхүүгийн механизм, ялангуяа энэ нөгөө тэтгэврийн нөөц сангийн эх үүсвэрийг хаанаасаа яаж санхүүжүүлэх вэ, тэр одоо мөнгөжүүлэх гэдэг чинь өөрөө асар чухал байгаа. Тэгэхээр энэ энэ тэр дээрээ маш тодорхой ажиллах хэрэгтэй. Тийм учраас Нийгмийн бодлогын байнгын хороо мэдээж том ажлын хэсэг гарах байх. Тэгээд өнөөдөр хүн бүхэн хүлээж байгаа. Одоо шимтгэл төлж байгаа залуучууд маань би хэдийг төлж байна, хэдийг төлж байгаагаа шилэн болоод ороод харчихдаг байх. Энэ өөрөө өнөөдөр маш чухал.

Бид нар яг энэ тэтгэврийн сангийн шинэчлэлийн асуудлаар Унгар улсад туршлага судлаад яваад ирж байсан. Тэгэхэд бол одоо өнөөдөр би хэдийг төлж байна, миний нэрийн дансанд хэд байна гэдгээ шууд онлайнаар ороод ингээд харчихдаг. Тэрийгээ үзээд ингээд явж байсан. Тэгэхээр бид нарт өнөөдөр энэ өрөө яг чухал байгаа юм. Тэгэхгүйгээр

төлөөд л байдаг, төлөөд л байдаг хэдийг төлөөд байгаа нь мэдэгдэхгүй. Дараа нь тэгээд тэтгэвэртээ гарахад юм уу, тухайн хүн нас барахад нэг сая төгрөг аваад дуусдаг энэ өөрөө маш олон хүн нийгэмд бухимдал үүсэж байгаа учраас энэ хуулийн шинэчлэлээр энэ зүйлүүд өөрчлөгдөнө гэж ингэж хүсэж хүлээж байгаа. Тийм учраас тогтолцоогоор нь өөрчлөх асуудал бол нэг номерт маш чухал. Нэгдүгээрт одоо тэр шилэн байх ёстой, хэдийг төлж байгаа нь тодорхой байх ёстой. Хоёрт нь тэтгэврийн зөрүү арилгах ёстой, гуравд нь инфляцтай уялдаж тэтгэвэр хөдөлдөг байх ёстой, индексжүүлдэг байх ёстой гэж энэ асуудлуудыг өнөөдөр энэ Нийгмийн даатгалын багц хуулийн хүрээнд бол энийг шийдэх ёстой гэсэн байр суурьтай байгаа. Тийм ч учраас энэ дээр бид нар бол ажиллаж байгаа.

Нөгөө талаасаа энэ нийгмийн даатгалын сан ашигтай ажиллаж байна уу, үгүй байна уу, энэ зөв юмандаа зарцуулж байна уу, үгүй байна уу гэдэгт хяналт тавих ёстой. Нийгмийн даатгалын сангийн үндэсний зөвлөл энэ менежментийн багийг илүү сайжруулах, энийг олон улсын стандартад нийцүүлж өөрчлөх асуудлууд бол маш чухал байгаа. Одоо энэ дээр орж ирж байгаагаар бол бас жоохон ерөнхий тусгагдсан. Тиймээс ажлын хэсгийн хүрээнд бид нар энэ давхар менежментийн бүтэц зохион байгуулалтын асуудал дээр маш тодорхой схемүүдийг нь зурж, хуулийн хүрээнд зааж өгөх ёстой гэсэн байр суурьтай байгаа. Өнөөдөр бид нар бас хэлээд, энэ Сангийн яамны энэ байр суурийг сонсож байна. Нийгмийн даатгалын сангийн шимтгэл 22 онд одоо 280-ад тэрбум төгрөгийн ашигтай гарсан гээд. Гэхдээ энэ нь өөрөө яг ашигтай биш, бас зарцуулалт нь өөр юмандаа ингээд явчхаж байгаа. Дээрээс нь энэ сангийн мөнгийг яаж эргэлдүүлэх юм, яаж найдвартай байлгах юм, яаж ашигтай ажиллуулах вэ гэдэг асуудлууд хүртэл урт хугацаандаа маш сайн шийдэгдэх ёстой асуудлууд.

Тэгэхээр ажлын хэсгийн хүрээнд энэ, энэ зүйлүүдээ бол давхар шийдээд явчих нь бол чухал байгаа. Энэтэй уяж бас нөгөө хувийн тэтгэврийн бас тогтолцоог бий болгох хууль давхар орж ирж байгаа. Тэгэхдээ өнөөдөр манай төсөв ямар байгаа билээ. Тэгэхээр төсөвт дарамт учруулахгүйгээр төр төсөвт ачаалал үүсгэхгүйгээр энийг шийднэ гэж байгаа. Тэгэхээр Баялгийн сангийн хуулийг Засгийн газар бас маш яаралтай өргөн бариад, Нийгмийн даатгалын багц хуультайгаа уялдаж шийдэхгүйгээр энэ хууль гараад бас амьдрал дээр амилахгүй. Хамгийн гол нь мөнгө, бүх юмны цаана санхүүжилтийн асуудал байгаа. Тэгэхээр энэ, энэ тэрээ бид нар хэлэлцүүлгийн явцад бол маш сайн ажиллах ёстой. Тэгээд энэ ажлын хэсэг бол том ажлын хэсэг гараад, нухацтай сууж салбарын яам, Засгийн газартайгаа ингээд хамтарч ажиллах нь чухал байгаа гэдгийг хэлье. Баярлалаа.

Г.Занданишатар: Цэвэгдоржийн Туваан гишүүн.

Ц.Туваан: Энэ Нийгмийн даатгалын багц хууль дагасан хуулиуд орж ирж байна. Тэгээд маш чухал асуудал. Юу вэ гэхээр хүн яг эд одоо залуу хүчтэй, тэнхээтэй байгаа үе дээрээ бас хөдөлмөрлөөд, тэгээд одоо чадалгүй тамир тэнхээ муудсан өндөр насныхаа насалсан тэр үедээ бас энэ тэр залуудаа хийсэн хөдөлмөрийнхөө үр шимийг хүртэж ингэж амьдрах ийм л тогтолцооны асуудлыг ярьж байгаа юм. Тэгэхээр одоо бид нар мэдэж байгаа Японд ард иргэд НДШ төлдөг, тэгээд тэтгэвэрт гарлаа л бол тэр хүмүүсийн амьдралын баталгаа бүр маш илүү сайнаар хангагдаад явдаг. Тэгэхээр энэ тогтолцоо маань өөрсдөө одоо зөвхөн нэг амь зогоох, өнөөдрийн амь зуулгын мөнгө өгөх биш иргэд маань тэтгэвэрт гараад одоо амьдрал нь чанартай, орлого нь хүрэлцэхүйц хэмжээтэй байх энэ асуудлыг л бас бид нар өнөөдөр ярьж байгаа. Тэгэхээр энэ дээр нэлээн одоо бас серёзны ач холбогдол өгч хандах ёстой.

Засгийн газар, Сангийн яам энэ тэр тэр нэрийн дансны өнөөдрийн одоо үлдэгдлийн 24 их наядын бас 8, 9 их наядыг нь бас төлөхөөр.ингээд тооцоо гарч байна. Тэгэхээр энэ асуудлыг ч гэсэн ер нь ярих ёстой. Яагаад гэхлээр энэ ганцхан энэ одоо хуримтлалын Баялгийн сангийн тухай хууль энэ тэр батлагдсаны дараагаар энэ нэрийн дансыг мөнгөжүүлнэ гэдэг бол бас л өрөөсгөл. Түрүүн бас Батжаргал гишүүн хэлж л байна. Дээрээс нь энэ ажил олгогч болон төлөгчөөс нэг нэг хувийг аваад одоо харганы ноос түүнэ гэдэг шиг энэ мөнгийг цуглуулаад нэрийн дансыг мөнгөжүүлнэ гэвэл бас л өрөөсгөл. Тэгэхээр энэ дээр бол бас бид нар нэлээн одоо сайн бодлого ярих ёстой тал талаасаа. Тэр ирээдүйн өв сангаас бид нар хуримтлалтай хүүхэд энэ тэр гээд л асуудлаа ярьсан. Тэгээд л мөн удалгүй л тэрийгээ бид нар сольсон шүү дээ. Тэгэхээр бас тэрэн шиг тийм одоо дутуу дулимаг юм болчих вий гэдэг ийм асуудлуудыг бас тал талаас нь ярих ёстой.

Энэ маш олон төрлийн одоо тэтгэврүүд байгаа. Нийгмийн даатгалын сангаас авах тэтгэврүүдийн тоо одоо цэргийнхэн гээд байна, хүчний байгууллагынхан гээд байна. Мөн хилийн цэргийнхэн гээд ингээд маш олон төрлийн одоо байгууллагууд энэ харилцаагаар одоо хуулиуд нь тэтгэвэр нь бодогдоод ингээд явж байгаа. Тэгтэл энэ дээр янз янзын одоо маш олон төрлийн хүмүүс ойлгомжгүй ийм олон харилцаанууд байгаа учраас энийг хүнд ойлгомжтой ийм одоо байдлаар хуульчилж өгөх ёстой гэсэн ийм одоо зүйл байгаа. Дээрээс нь энэ олон давхаргат буюу хуримтлалын, хагас хуримтлалын тогтолцоо, хувийн тэтгэврийн тогтолцоо гээд ингээд маш олон зүйлүүд гарч байгаа. Бид нар өмнө нь бас энэ Нийгмийн даатгалын сангийн чөлөөт үлдэгдлийг бас нэлээн олон жил одоо зохицуулалт хийх гэж банканд хадгалуулах гэж ингээд явсан. Маш их эрсдэлүүд үүсэж байгаа. Тэгэхээр энийг энэ хуулийнхаа хүрээнд бид нар бас маш сайн тооцоолж гарахгүй бол тодорхой ахиц үр дүн бас гарах нь эргэлзээтэй. Дээрээс нь ард иргэд маань энэ өөрсдөө НДШ-ээ төлөх ийм одоо

эрмэлзэлтэй, ажил олгогч маань төлөх эрмэлзэлтэй байж байж энэ одоо хууль маань бас үр дүнд хүрнэ гэсэн ийм зүйлийг хэлье.

Г.Занданшатар: Содномын Чинзориг гишүүн.

С.Чинзориг: Яах вэ. Энэ Нийгмийн даатгалын хуулийн шинэчилсэн найруулгыг зарчмын хувьд дэмжиж байгаа юм. Өөрөө ч одоо бас энэ салбарт олон жил ажиллаж байсан сайдаар ажиллаж байхдаа нийгмийн даатгалын хууль тогтоомжуудыг бас шинэчилсэн найруулгыг хийж ажиллаж бас нэлээн нөхөн болгож байсан хүний хувьд бол дэмжиж байна. Хэд хэдэн зүйл бас ер нь цаашидаа ажлын хэсэг гаргаад ажиллах байх. Бас одоо бид бас анхаарах юманд бол байгаа юм. Нэг дэх асуудал. Юуны өмнө энэ нийгмийн даатгалын засаглалыг одоо сайжруулах асуудлыг бид нэлээн сайн бодох хэрэгтэй байгаа юм. Одоо бол Нийгмийн даатгал, нийгмийн даатгалын үндэсний зөвлөл байна Их Хурлаас байгуулагддаг, НДЕГ байна. Одоогийн энэ засаглалыг нэлээд сайжруулж боловсронгуй болгохгүйгээр бид нийгмийн даатгалын шинэчлэлийг хийж хийнэ, ялангуяа энэ нийгмийн даатгалын хөрөнгийг хуримтлал үүсгэх гэдэг асуудал бол нэлээн жаахан эргэлзээтэй. Тийм учраас анхны хэлэлцүүлэг дээр нь нийгмийн даатгалын засаглалыг хэрхэн яаж одоо сайжруулах вэ гэдгээ нэлээн сайн нухсан ярих ёстой гэж асуудал.

Хоёр дахь асуудал нь нийгмийн даатгалын хөрөнгийг хуримтлал үүсгэх, арвижуулах асуудал бол онцгой чухал анхаарах ёстой. Яах вэ, одоо орж ирснээр нь бол шинэлэг юм гэхэд болбол багавтар байгаа. Яах вэ, тэр 2 хувийг нь хуримтлал үүсгэнэ гээд байгаа юм. Гэхдээ ер нь бол нийгмийн даатгалын сангийн хөрөнгийг нийтэд нь хуримтлал үүсгэх, арвижуулах тухай асуудлыг л бид нэлээн сайн ярих хэрэгтэй. Зөвхөн хоёрхон шимтгэлийн хоёрхон хувиар нь хуримтлал үүсгэнэ гэдэг асуудал бол бас нэлээн бас учир

дутагдалтай болов уу гэж. Тийм учраас бол нийгмийн даатгалын сангийн хөрөнгийг нийтэд нь чөлөөт үлдэгдлийг яаж одоо бас менежмент хийх үү, хуримтлал бий болгох уу гэдгийг нэлээд сайн бас нухацтай ярих асуудал байгаа юм.

Хоёр дахь асуудал нь 3 дахь асуудал манай гишүүд бас нэлээн анхаарах ёстой болов уу гэж. Төр өөрөө санхүүжилтийг нь хариуцаж байгаа 2 субъект бол байгаа юм. Цэргийнхэн 95 оноос өмнө тэтгэвэрт гарсан иргэдийн тэтгэвэр санхүүжилт гэж. Тэгэхээр энэ 95 оноос өмнө тэтгэвэрт гарсан иргэдийн тэтгэврийн санхүүжилтийг төр хариуцаж байгаа гээд одоо бол тэгж бид яваад байгаа хуулийн тогтолцоо нь ч тийм л байгаа юм. Гэхдээ нэг зарчмын асуудал нь 95 оноос өмнө энэ нийгмийн даатгалын салбарын багц хууль хэрэгжиж эхлэхээс өмнө ажил алба хөдөлмөр эрхлээд нийгмийн даатгалын санд тэтгэвэр авах эрх нь үүсээгүй ч гэсэн 95 оноос өмнө ажил хөдөлмөр эрхлээд нийгмийн даатгалд шимтгэл төлж байсан иргэдийн тэтгэврийн санхүүжилтийг төр хариуцах ёстой гэдэг ийм одоо өргөн утгаар нь энэ ажлын хэсэг дээр анхны хэлэлцүүлэгт бэлдэхдээ бид нэлээн сайн ярих бол хэрэгтэй. Тэгэхгүй бол зөвхөн 95 оноос өмнө тэтгэвэр авч байгаа иргэдийн одоогийн тэтгэвэр авч иргэдийн санхүүжилтийг төр хариуцна гэдэг ийм явцуу утгаар бас авчирч авч үзэж бол болохгүй байгаа юм гэж.

Дөрөв дэх асуудал нь бидний онцгой анхаарах ёстой бол энэ Нэрийн дансны хуулийг хэрхэн яаж хэрэгжүүлэх вэ гэдэг асуудал байгаа юм. Хамгийн гол нь энэ нэрийн дансны дансыг хэрхэн яаж одоо мөнгөжүүлэх вэ, хэдэн оноос мөнгөжүүлэх вэ? Тэгээд тэр нөгөө Баялгийн сан, Ирээдүйн өв сангийн хуулиуд нь хуулиудтайгаа хэрхэн одоо хууль уялдуулах вэ гэдэг асуудал нэлээн сайн ярих ёстой. Харамсалтай нь нөгөө Баялгийн сангийн хууль нэгдсэн хуримтлалын сангийн тухай асуудлууд нь орж ирээгүй учраас энэ нэрийн дансыг мөнгөжүүлэх, нэрийн дансны хөрөнгийг хуримтлал үүсгэх

асуудал бас жаахан бүрхэгдүү байгаа болов уу гэж л бодож байна. Ийм одоо 4 асуудал дээр цаашидаа энэ хуулийг хэрэгжүүлэхдээ боловсруулахдаа анхны хэлэлцүүлэгтээ бас бэлдэхдээ бас анхаарах ёстой.

Тав дахь асуудал нь энэ тэтгэвэр бодож байгаа аргачлалтай холбоотой юмыг бид бас нэлээн сайн яримаар байгаа юм. Одоо хөдөлмөрийн гэрээ байгуулаад заавал даатгалд хамрагдаж байгаа иргэд шимтгэл төлж байгаа бол төлсөн шимтгэлээ тэтгэвэр болгож авахдаа 2.5-аас 4 дахин нэмэгдүүлээд тэтгэвэр болгоод авчхаж байгаа юм. Гэтэл сайн дурын даатгалд хамрагдаад шимтгэл төлж байгаа иргэд төлсөн шимтгэлийг нь 10 дахин нэмэгдүүлсэн хэмжээгээр тэтгэвэр болгож аваад байгаа юм. Энэ тэтгэвэр бодож байгаа аргачлалаас нь одоо болоод бас энэ тэтгэврийн зөрүү бас нэмэгдэх, бага цалингаас бага хэмжээний шимтгэл төлж байсан иргэд бас одоо өндөр тэтгэвэр авах, энэнээс үүсээд тэр тэтгэврийн зөрүү одоо үүсэх нөхцөл одоо бас нэг нөхцөл нь болчихоод байгаа ийм асуудлууд байгаа юм. Тийм учраас ажлын хэсэг байгуулагдаад ажиллавал миний яриад байгаа энэ 5 одоо асуудал дээр нэлээн одоо голлож анхаарал хандуулж ажиллах болов уу гэж бол бодож байна.

Бид одоо хөрөнгө хуваарилалтын тогтолцоотой явж байгаа. Хэзээ одоо бид хагас хуримтлалын тогтолцоонд шилжих үү? Хэдэн оноос бүрэн одоо хуримталж шилжих вэ гэдгийг бас энэ нэлээн сайн ярьж тооцоо судалгаа хийж энийгээ бас цэгцлэх асуудлууд байгаа юм. Тэгээд ийм бас 5 асуудал дээр цаашидаа ажлын хэсэг Их Хурлын байгуулагдах ажлын хэсэг нэлээн анхаарлаа хандуулж ажиллах ёстой болов уу гэж бол бодож байна. Би ч гэсэн одоо бас салбарын хүний хувьд бас энэ ажлын хэсэгт нь одоо ороод ингээд.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Гишүүд үг хэлж дууслаа. Гишүүд дэмжсэн, дэмжээгүй үг хэлж дууссан. Нийгмийн даатгалын багц

хууль бол одоо эрс шинэчлэлийн хууль. Ерөнхий хуулийг нь баталчихсан. Одоо энэ, санал хураалт бэлэн байна уу? Санал хураалт. 59.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ. Ингээд Байнгын хорооны саналаар Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн нэрийн дансны тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн халамжийн сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Хуулийн зүйл, заалт хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулиудыг хэрэглэх журмын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Статистикийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Прокурорын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн аудитын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Иргэний тэтгэвэр барьцаалсан зээлийн төлбөрөөс төлбөрийг төрөөс нэг удаа төлөх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуульд өөрчлөлт

оруулах тухай, Эрүүл мэндийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Өршөөл үзүүлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн халамжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Ахмад цолтон ахмад настан төрөөс нэмэгдэл, хөнгөлөлт олгох тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Өршөөл үзүүлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна. Адьшаа гишүүнээ, Тогтохсүрэн даргаа санал хураалт. Энэ дагалдах хуулиуд Тэтгэврийн тухай хууль. 61.4 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ. Хангалттай дэмжигдэж байна.

Төслүүдийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэж гишүүдийн олонх үзсэн тул төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэнд тооцон анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр нийгмийн, Нийгмийн бодлогын байнгын хороонд шилжүүлээ. Нийгмийн бодлогын байнгын хороо ажлын хэсгээ байгуулаад, нягт нямбай ажиллах эрхтэй. Хэлэлцэх эсэхийг Нийгмийн бодлогын байнгын хороо бол их сайн хэлэлцсэн гэж сонссон, яригдсан. Ингээд Нийгмийн бодлогын байнгын хорооноос ажлын хэсгүүд байгуулж багц хуулиа хэлэлцэх хэрэгтэй.

18.48 цаг